

Teorie čísel – Řešení

Jakub „šněk“ Opršal, 2. března 2009

Příklad 1. Dokažte, že přirozené číslo p je prvočíslo právě když p dělí $(p-1)! + 1$.

Řešení: Uvažme polynom $x^{p-1} - 1$. Když do něj budeme dosazovat postupně zbytky $1, 2, \dots, p-1$ dostaneme pokaždé číslo dělitelné p . Postupně si vyjádříme x^{p-1} pomocí kořenových činitelů $x-1, x-2, \dots, x-(p-1)$. Z dělení polynomů se zbytkem $x^{p-1} = (x-1)q_1(x) + r_1$, kde nutně $p \mid r-1$. Dále postupujeme indukcí necht $x^{p-1} = (x-1)(x-2) \cdots (x-k)q_k(x) + r_k(x)$, kde p dělí všechny koeficienty polynomu $r_k(x)$. Pak $q_k(x) = (x-k-1)q_{k+1}(x) + s_{k+1}$, kde opět p musí dělit s_{k+1} (aby $(k+1)^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}$), za r_{k+1} položíme $(x-1)(x-2) \cdots (x-k)s_{k+1} + r_k(x)$ a opět p dělí všechny koeficienty r_{k+1} . Nakonec dostaneme $x^{p-1} = (x-1)(x-2) \cdots (x-p+1) + r_{p-1}(x)$ (rozmysli si, že q_{p-1} musí nutně opravdu být 1) a porovnáním absolutních členů dostáváme právě $(-1)^{p+1}(p+1)! \equiv -1 \pmod{p}$, což pro p liché dá požadované a pro $p=2$ také, neboť $-1 \equiv 1 \pmod{2}$. Zbývá pačná implikace, pokud $p=cd$ je složené, že $c, d > 1$. $c \mid (p-1)!$ protože se v něm přímo vyskytuje, tj. nemůže platit $(p-1)! + 1$ je násobek n , protože je s c nesoudělné.

Příklad 2. Dokažte, že pro každé $n \in \mathbb{N}$ lze z číslic 1, 2 sestavit n -ciferné číslo, které je dělitelné 2^n .

Řešení: Budeme postupovat matematickou indukcí. Prvně pro $n=1$ Určitě $2 \mid 2$. Předpokládejme tedy, že pro $n-1$ existuje a_{n-1} $n-1$ -ciferné číslo, že $2^{n-1} \mid a_{n-1}$ složené jen z cifer 1, 2. Nutně musí platit $a_{n-1} \equiv 0$ nebo $a_{n-1} \equiv 2^{n-1} \pmod{2^n}$. Přitom $10^{n-1} \equiv 2^{n-1} \pmod{2^n}$. Tedy pokud nastane první možnost, tak k a_{n-1} přidáme na začátek dvojku, pokud druhá, tak jedničku – tj. $a_n = 10^{n-1} + a_{n-1} \equiv 2^{n-1} + 2^{n-1} \equiv 0 \pmod{2^n}$.

Můžete si rozmyslet, že něco podobného bude platit i pro mocniny čísla 5, jen budete potřebovat pět cifer místo dvou (rozmyslete si, které to jsou).

Příklad 3. Dokažte, že součin dvou čísel tvaru $a^2 + ab + b^2$ (pro $a, b \in \mathbb{Z}$) je opět tohoto tvaru.

Řešení: Odvodíme identitu platnou v tělese komplexních čísel. Necht ω je kořen polynomu $x^2 + x + 1$, rozmysli si, že i ω^2 bude kořen tohoto polynomu. Pak $(a - \omega b)(a - \omega^2 b) = a^2 + ab + b^2$. Roznásobíme teď závorky:

$$(a - \omega b)(c - \omega d) = x - \omega y$$

Za ω^2 můžeme dosadit $-1 - \omega$, tedy nám vyjdou nějaká celá čísla x a y . Poslední, co si musíme uvědomit je, že pak i

$$(a - \omega^2 b)(c - \omega^2 d) = x - \omega^2 y$$

neboť ω i ω^2 má stejné algebraické vlastnosti, vlastně bychom jen zopakovali přechozí výpočet. Nutně pak vynásobením těchto dvou rovností:

$$(a^2 + ab + b^2)(c^2 + cd + d^2) = (x^2 + xy + y^2)$$

Kdybychom výpočty opravdu provedli (což se nám samozřejmě nebude chtít, když to dělat nemusíme) dostali bychom:

$$\begin{aligned}x &= ac - bd \\ y &= bc + ad + bd\end{aligned}$$

Příklad 4. Najděte všechny dvojice přirozených čísel x, y , pro která platí:

$$x(x+1)(x+2)(x+3) = y^2$$

Řešení: Neuvedeno.

Příklad 5. Rozhodněte, zda existují taková přirozená čísla x, y , že čísla $x+y, 2x+y$ a $x+2y$ jsou všechna druhé mocniny přirozených čísel.

Řešení: Nejdříve označme čtverce v pořadí, jak jsou v zadání a^2, b^2 a c^2 . Podívejme se na číslo $3(x+y)$:

$$3a^2 = 3(x+y) = (2x+y) + (x+2y) = b^2 + c^2$$

Podívejme se teď na rovnici $3a^2 = b^2 + c^2$ a dokažme, že nemá žádné řešení a, b, c .

Rozdělme si případ na a je sudé a a je liché. Prvně a je sudé a nechť $a = 2^m r$, kde r je liché (takový rozklad existuje z jednoznačného rozkladu na prvočísla). Pak $4^m \mid 3a^2$, tj. $4 \mid b^2 + c^2$ a z kvadratických zbytků modulo 4 dostaneme $b = 2b'$ a $c = 2c'$ pro nějaké $b', c' \in \mathbb{N}$ a můžeme celou rovnici pokrátit čtyřmi, tj. položíme ještě $a' = 2^{m-1}r$ a dostaneme opět $3a'^2 = b'^2 + c'^2$. Indukcí dolů dojdeme až k $m = 0$ a a je liché.

Je-li a liché, tak $3a^2 \equiv 3 \pmod{4}$ a dostáváme rovnou $b^2 + c^2 \equiv 3 \pmod{4}$ což je rovnou spor s kvadratickými zbytky modulo 4. Úloha tedy nemá žádné řešení.

Příklad 6. Nechť a, b, c a d jsou přirozená čísla a platí $ab = cd$. Dokažte, že pro každé $n \in \mathbb{N}$ je číslo $a^n + b^n + c^n + d^n$ složené.

Řešení: Z rovnosti $ab = cd$ nahlédněme, že

$$(a^n + b^n + c^n + d^n)a^n = (a^n + c^n)(a^n + d^n)$$

Tuto rovnost podělme a^n , dostaneme na obou stranách celá čísla. Nechť rovnou $s, r \in \mathbb{N}$ taková, že $s \mid a^n + c^n$, $r \mid a^n + d^n$ a $a^n = rs$ (rozmyslete si, proč musí existovat).

$$\begin{aligned} (a^n + b^n + c^n + d^n) &= \frac{(a^n + c^n)(a^n + d^n)}{a^n} \\ (a^n + b^n + c^n + d^n) &= \frac{a^n + c^n}{s} \cdot \frac{a^n + d^n}{r} \end{aligned}$$

Tedy máme rozklad čísla $a^n + b^n + c^n + d^n$. Tento rozklad je netriviální, protože $s, r \leq a^n$, tedy:

$$\frac{a^n + c^n}{s} \geq \frac{a^n + c^n}{a^n} > 1$$

a obdobně pro druhý zlomek.

Příklad 7. Nechť a, b, c, d, e jsou přirozená čísla taková, že $25 \mid a^5 + b^5 + c^5 + d^5 + e^5$. Dokažte, že pak $5 \mid abcde$.

Řešení: Prvně nahlédněme, že x^5 může nabývat jen pěti zbytků modulo 25 a to 1, 7, -7, -1 a 0. Dokažeme, že je-li $a \equiv b \pmod{5}$ pak $a^5 \equiv b^5 \pmod{25}$. Rozložme:

$$a^5 - b^5 = (a - b)(a^4 + a^3b + a^2b^2 + ab^3 + b^4)$$

Nutně $5 \mid a - b$, protože $a \equiv b \pmod{5}$. Použijme tento argument ještě jednou a spočtěme hodnotu druhé závorky modulo 5. Můžeme za b dosadit a , protože dávají stejný zbytek a kongruenci to tedy nezmění:

$$a^4 + a^3b + a^2b^2 + ab^3 + b^4 \equiv 5a^4 \equiv 0 \pmod{5}$$

Tedy 5 dělí obě závorky a tedy 25 dělí jejich součin. Zbývá nám tedy určit pět hodnot, to uděláme umocněním čísel 0, 1, 2, -2 a -1 na pátou.

Nakonec nahlédněme, že jedno z čísel musí být 0, tj. BÚNO $a^5 \equiv 0 \pmod{25}$ ale pak nutně $5 \mid a$ a tedy i $5 \mid abcde$. Kdyby byla všechna čísla nenulová, tak jejich součtem nemůžeme dostat žádné číslo dělitelné 25. Jediná čísla, která přicházejí v úvahu jsou 0, 25 a -25, neboť nejméně můžeme dostat $-7 \cdot 5 = 35$ a nejvíce $7 \cdot 5 = 25$.

Součet 0 není možný, protože sčítáme pět lichých čísel. Součet 25 bychom mohli dostat jako $x \cdot 7 + y$, kde x je počet 7 minus počet -7, obdobně y je počet 1 minus počet -1. $25 = 3 \cdot 7 + 4$ Tedy musím použít alespoň 4 jedničky a tři 7, což není možné. Pro -25 zopakujeme tu samou úvahu jen s opačným znaménkem.

Příklad 8. Nechť m, n jsou přirozená čísla taková, že rovnice

$$(x + n)(x + m) = x + m + n$$

Má alespoň jedno celočíselné řešení. Dokažte, že platí

$$\frac{1}{2} < \frac{m}{n} < 2.$$

Řešení: Tento příklad se vyskytl na CK v Litoměřicích 2006. Řešení tedy najdete na stránkách matematické olympiády.

Příklad 9. Uvažme posloupnost a_n danou vztahem:

$$a_n = 2^n + 3^n + 6^n - 1$$

Dokažte, že pro každé prvočíslo p existuje n , že $p \mid a_n$.

Řešení: (IMO 2006, México) Nejdříve pro $p = 2, 3$ najdeme přímo člen, které bude dělitelný šesti:

$$a_2 = 4 + 9 + 36 - 1 = 48$$

Dále necht $p > 3$ prvočíslo. Pak p je nesoudělné s 6, tj. vynásobením a_n šesti nezmění dělitelnost p , za n rovnou dosadíme $p - 2$ a z malé Fermatovy věty dostaneme:

$$6a_{p-2} = 3 \cdot 2^{p-1} + 2 \cdot 3^{p-1} + 6^{p-1} - 6 \equiv 3 + 2 + 1 - 6 \equiv 0 \pmod{p}$$

Tedy $p \mid a_{p-2}$.

Příklad 10. Dokažte, že pro každé přirozené $n > 1$ je číslo $n^4 + 4^n$ složené.

Řešení: Pro n sudé je číslo $n^4 + 4^n$ dělitelné dvěma. Necht tedy $n = 2k + 1$ pro nějaké $k > 1$. Pak:

$$x^4 + 4^{2k+1} = x^4 + 4 \cdot (2^k)^4$$

Ale číslo $a^4 + 4b^4$ je pro $a > 1$ složené, neboť:

$$a^4 + 4b^4 = (a^2 + 2b^2)^2 - 4a^2b^2 = (a^2 - 2ab + 2b^2)(a^2 + 2ab + 2b^2)$$

Přičemž obě závorky jsou ostře větší než 1 (rozmyslete si, neměl by to být takový problém, kdyžtak se maximálně použije jednoduchá AG nerovnost).

Příklad 11. Necht $n \in \mathbb{N}$. Dokažte, že číslo $2^{2^n} + 2^{2^{n-1}} + 1$ má alespoň n různých prvočíselných dělitelů.

Řešení: Budeme postupovat indukcí. Označme si pro jednoduchost $a_n = 2^{2^n} + 2^{2^{n-1}} + 1$. Číslo $a_1 = 2^2 + 2 + 1 = 7$ má prvočíselného dělitele. Dále předpokládejme, že tvrzení platí pro $n - 1$. Nahlédněme rovnost:

$$a_n = (2^{2^n} + 2^{2^{n-1}} + 1) = (2^{2^{n-1}} - 2^{2^{n-2}} + 1)(2^{2^{n-1}} + 2^{2^{n-2}} + 1) = (2^{2^{n-1}} - 2^{2^{n-2}} + 1)a_{n-1}$$

Dokonce platí obecně $a^4 + a^2 + 1 = (a^2 + a + 1)(a^2 - a + 1)$.

Víme už, že a_{n-1} má $n - 1$ různých prvočíselných dělitelů. Zbývá jen nahlédnout, že druhá závorka je ostře větší než 1, což je zřejmé, a nesoudělná s a_{n-1} .

Nesoudělnost ověříme „Euklidovým algoritmem“:

$$2^{2^{n-1}} + 2^{2^{n-2}} + 1 = (2^{2^{n-1}} - 2^{2^{n-2}} + 1) + 2 \cdot 2^{2^{n-2}}$$

Tedy společný dělitel musí dělit $2^{2^{n-2}+1}$, ale žádné takové d krom $d = 1$ nedělí a_n , neboť to je liché a d je sudé.

Příklad 12. Necht $k > 1$ je přirozené číslo. Ukažte, že $2^{2^n} + k$ je složené pro nekonečně mnoho přirozených čísel n .

Řešení: Neuvedeno.